

12

ZVUK DEINDUSTRIJALIZACIJE: BRODOGRADILIŠTE ULJANIK I SOUNDSCAPE ŠTRAJKA 2018. GODINE

DOI: 10.17234/SEC.32.12
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 12. 5. 2020.
Prihvaćeno: 13. 7. 2020.

ANDREA MATOŠEVIĆ

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Centar za kulturološka i povijesna
istraživanja socijalizma
Zagrebačka 30
HR – 52100 Pula, Hrvatska
amatosevic@unipu.hr

 orcid.org/0000-0002-8602-6353

Ovaj rad nalazi se u otvorenom pristupu i može se distribuirati u skladu s odredbama licencije CC BY-NC-ND 4.0 HR

U radu se analizira značaj zvukovlja i jednoga dijela tema koje su dominirale tijekom štrajka radnika brodogradilišta Uljanik u Puli krajem kolovoza 2018. godine, a koji predstavlja posljednji organizirani pokušaj očuvanja proizvodnje na pulskim navozima. U procesu bilježenja toga *soundscap*ea i inzistiranja na stvaranju sadržaja, okrenutoga, ali i stvaranoga u zajednici istaknuo se radio zajednice Radio Rojc. Kroz niz snimaka s terena tijekom štrajka, radijskih emisija, intervjua, ali i radijske drame, taj se radio prometnuo u mjesto zagovaranja očuvanja proizvodnje specifičnim jezikom koji nije bio prisutan u ostalim medijima.

Ključne riječi: *štrajk, Uljanik 2018., Radio Rojc, zvukovlje, brodogradnja*

We normally think about agency in public sphere as speaking up, or as finding a voice; in other words, to be listened to, rather than to listen. *And it goes 'without saying' that one of the central tenets of modern democratic theory is the freedom of speech; and yet what really goes unsaid is that speech requires a listener (...)*
(Lacey 2013:165, kurziv A. M.)

Krajem listopada 2018. godine, kada je u brodogradilištu Uljanik, ali i široj zainteresiranoj javnosti, nakon dužega perioda neizvjesnosti bilo već jasno da će se rad na navozima smještenim nadomak centru grada, pulskoj rivi, vrlo teško vratiti u ustaljene okvire kontinuirane proizvodnje, jedan od sugovornika u emisiji televizije *Al Jazeera*

Balkans snimljene na temu poslovnoga i financijskoga propadanja brodogradilišta, izgovorio je nesvakidašnju, ali vrlo značajnu rečenicu: „Moji prozori i balkon gledaju na stranu Uljanika, *ja sam, od kad znam za sebe slušao zvukove Uljanika*.“ (Tomić Zuber 2018, *Re:vizija*, kurziv A. M). Iako je Uljaniku i njegovoj radničkoj kulturi u posljednjih petnaestak godina kao istraživačkoj temi posvećena pažnja iz povijesnoga rakursa (usp. Černi 2006; Marsetić 2006; Markulinčić i Debeljuh 2006; Stanić 2014, 2016), onoga jezičnog (usp. Fonović Cvijanović i Vitković Marčeta 2017), filmsko-dokumentarnoga (Matošević 2018, 2019) te usmeno-povijesnoga i organizacijskoga (Petrungaro 2019; Matošević 2019a), temom se zvuka brodogradilišta, njegovim značenjima kao i povezanošću sa širom gradskom cjelinom, do sada, niti jedan istraživač nije pobliže bavio. To važnijom djeluje prethodno spomenuta opaska redatelja Andreja Korovljeva, autora filma *Godine hrđe* snimljenoga u samom brodogradilištu 1999./2000. godine, o „slušanju zvukova Uljanika“ od „kad zna za sebe“. Drugom prilikom ponovio je sličnu, ali nešto razvijeniju opasku o zvučnom prožimanju brodogradilišta gradom Pulom:

Iza tog zida koji dijeli jednu Pulu od druge Pule (...) *postoji jedan nevidljivi život koji normalni građani, oni koji nisu radnici i koji ne rade iza tog zida, prate samo po određenoj zvučnoj slici. Zvuku industrije, zvuku brodogradnje, zvuku lupanja, mehaničkim soundovima koji su sveprisutni u bilo kojoj ulici kojom prošetate u gradu Puli*. To je bio nekako lajtmotiv da pokušam pokazati što se tamo događa. (Korovljev [s. a.], kurziv A. M)¹

Industrijski zvukovi rada u svakodnevnom životu grada – osim vrlo vidljivih kranova ili dijelova brodova i s točaka koje nisu u neposrednoj blizini brodogradilišta – također su posredovali svijest i ideju o brodogradilištu u gradu. Drugim riječima, nešto više od dva kilometra dugačak „arsenalski kineski zid“ (Načinović 1993), koji odvaja grad i Uljanik,² transcendiran je bukom i zvukovima s navoza koji su imali kulturološki, ali i ekonomski značaj. Upravo na tom tragu kontekstualizacije industrijske buke i njezina kulturološkoga značaja Karin Bijsterveld navodi da je nerijetko „[v]iša razina buke jednostavno značila povećanje prihoda, dok su niže razine ukazivale na smanjenu zaradu (...). Ta ista buka bila je pokazatelj mogućnosti zapošljavanja radnika koje im je omogućilo da učestvuju

¹ Zbog toga njegovim filmom, osim kadrova s navoza i prikaza brodogradilišta kao „socijalno nepomirene sredine“, naglašeno dominiraju i zvukovi rada: pjeskarenja, varenja kao i zvukovi kranova u pokretu. Ti su zvukovi rada, bit će važno, isprepleteni glazbom izvođača s pulske scene, primjerice onom Francija Blaškovića & Gori uši Winnetou, kao i instrumentalima After Bustersa.

² Zanimljiv tekst o promjenjivom „ontološkom statusu“ toga zida naslovljen *The Ontological Status of a Factory Wall: The Social Boundaries of Uljanik*, s naglaskom na socijalističkom državnom uređenju i nakon njega pisan je u kontekstu projekta *Unwanted Heritage: Remembering and Forgetting Industry in Istria*. Vidi: Wegenschimmel 2020

u napretku regije“ (Bijsterveld 2012:162). Zvuk industrije i mehanička buka koja se u tom miljeu može generirati — pa nerijetko i širiti izvan postrojenja — stoga se mogu interpretirati kao ambivalentan fenomen vezan za moderna vremena: istovremeno izvor „profesionalnih bolesti radnika“ (usp. Bijsterveld 2012; Johnston i McIvor 2000), ali i indikator napretka, standarda i modernizacije. U tom smislu i tišina – iako u eri industrijalizacije „vrijedan komoditet“ – može ujedno konotirati „užas [terror], samoću i smrt“ (Lacey 2013:93), a u post-socijalističkim zemljama poput Hrvatske može biti rezultat deindustrijalizacije, propadanja proizvodnje i napuštanja proizvodne infrastrukture ili pak okretanja drugačijim, mahom postfordističkim, privrednim rješenjima koja ne računaju s organiziranim radništvom koje dijeli isti radni prostor.³

Iako je za „zvučnu antropologiju proizvodnje“ i analizu „simboličkog značaja zvuka industrije“ kao „označitelja napretka“ u Brodogradilištu Uljanik prekasno jer je sva značajnija proizvodnja na navozima stala, a glasne industrijske zvukove poput varenja, lupanja o metal, zvuka kranova u pokretu kao i sirene koja je označavala početak i kraj radnoga vremena zamijenila je tišina, u ovom ću se radu posvetiti analizi dijela zvukovlja koje je stvarano masovnim prosvjedima uljanikovaca i Puležana krajem kolovoza 2018. godine tijekom posljednjega pokušaja očuvanja proizvodnje i opstojnosti Brodogradilišta Uljanik.⁴

Organizirano prelijevanje radnika izvan zidina Uljanika, njihovo miješanje s Puležanima koji su im pružali podršku tijekom protesta, štrajka, pratili su gotovo svi mediji: televizije, tisak, internetski portali, ali i radijske postaje. Među potonjima istaknula se najmlađa pulska radijska postaja i jedini pulski radio zajednice – *community radio* –

³ Upravo na takvu tišinu upućuju i umjetnici Marko Tadić i Miro Manojlović koji su te iste 2018. godine akustičnim projektom u napuštenim postrojenjima tvornice alatnih strojeva Prvomajska u Krapnu izveli i zabilježili *Concrète Machines (13 Pieces for Prvomajska)*. „Ulaskom u tvornicu Prvomajska u Krapnu“, bilježi Tadić „ostao sam zatečen tišinom napuštene tvorničke hale. Akustika prostora pojačavala je zvukove iz okolice, a sve što bi odjeknulo unutra, zazvučalo bi kao u koncertnoj dvorani. Metalni giganti, koji su nekada proizvodili potpuno drukčije zvukove u proizvodnji, postali su tokom naše izvedbe akustični instrumenti sa širokim spektrom tonova. Zvukovi i njihova buka vratili su se u taj impresivan industrijski prostor koji je nekad hranio, školovao i okupljao zajednicu radnika i njihove obitelji“ (WHW 2018:86–87, kurziv A. M.).

Projekt je dostupan na poveznici: <http://www.tadicmarko.com/web/concrete-machines-13-pieces-for-prvomajska/>

⁴ U radu se neću baviti razlozima propasti brodogradilišta niti ću značajnije ulaziti u povijest poslovnih modela prema kojima je ono djelovalo i kroz vrijeme se transformiralo. Pokušat ću se u potpunosti koncentrirati na informacije koje se mogu ekstrahirati iz sadržaja i zvuka prosvjeda te na interpretaciju njihova značaja u kontekstu vrlo tijesne povezanosti grada, njegove budućnosti i brodogradilišta. Također, više negoli povijesnom prikazu genealogije teške poslovne situacije, usredotočit ću se na analizu medija radija koji je prenosio, ali i istovremeno, propitivao i stvarao informacije o situaciji u kojoj se Brodogradilište Uljanik našlo.

Slika 1: Prosvjed radnika Uljanika na ulicama Pule krajem kolovoza 2018. godine
(Foto: Dejan Štifanić – Glas Istre)

Radio Rojc.⁵ Svakodnevni rad na terenu, snimanje ključnih trenutaka prosvjeda, intervjui s nizom sugovornika, reportaže naslovljene *Štrajkofonija – Mi gradimo brodove, a brodovi plove* i *Štrajkofonija 2 – To nije mjesto za nas*, režija dokumentarne radiodrame – *Pola città puttana* te osmišljavanje Dokumentarnoga multimedijalnog projekta – *Uljanik u Puli! [jer, zaborav je smrt društva]* koji slikom, tekstem i zvukom tematizira štrajk uljanikovaca posljednjih deset dana kolovoza 2018, postavljen u prostorijama multifunkcionalnoga prostora Dnevni boravak u listopadu iste godine, rezultat su ne samo prepoznavanja važnosti teme Brodogradilišta Uljanik za širu zajednicu i grad Pulu, već i davanja prostora kritičkim glasovima koji nisu bili u suglasju sa službenim interpretacijama i politikama te, za lokalnu zajednicu, posebno teške situacije. Jedan od rezultata takva rada i napora

⁵ Radio Rojc pokrenut je 8. ožujka 2018. na Međunarodni dan žena, emitira putem *streama* na mrežnoj stranici i portalu: www.radio.rojc.eu i na frekvenciji 89,7 FM. Smješten je u prostorijama nekadašnje vojarne Karlo Rojc, danas društvenoga centra, gdje brojne udruge imaju svoje prostorije i gdje izvode vlastite programe. Radio Rojc karakterizira neprofitan pristup programu, analitički pristup temama i reportažama s terena od važnosti za lokalnu zajednicu, grad i županiju te gostovanja brojnih stručnih sugovornika na teme socijalne pravde, politike, znanosti, problematike zelenih politika, civilnoga društva i mira. Za nešto više od dvije godine rada u njegovu se okrilju razvilo i nekoliko žanrovski specifičnih glazbenih emisija poput *Tribe*, *Soul Ting*, *Ušlagiraj se!* i emisija poput *Procesa*, koja zastupa LGBTQ problematiku ili *Prostora*, u kojoj jednom tjedno gostuju sugovornici s kulturne scene. Također, da navedem samo dio primjera, Radio Rojc prenosio je dio programa znanstvene konferencije *Socijalizam na klupi* Centra za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma (CKPIS) Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te programa *Sa(n)jam* knjige u Istri, 2019., odnosno 2018. godine.

stvaranje je mjesta sasvim drugačije epistemologije problema i dinamika kroz koje su radnici Uljanika prolazili. Stoga ću se u ovome radu u najvećoj mjeri posvetiti analizi zvučnih zapisa koji su tijekom prosvjeda, štrajka, u periodu 22. – 31. kolovoza 2018. godine nastali na ulicama grada Pule ili u studiju Radio Rojca.⁶ Držim da ti audio zapisi u većoj mjeri prenose i odražavaju stavove, strepnje, analize, mišljenja pa i ideje za moguća rješenja generirana u lokalnoj zajednici, među građanima Pule i radnicima Uljanika, u odnosu na službene stavove kakvi su vrlo često zastupani u komercijalnim i javnim medijima. Nadalje, za razliku od potonjih, ti zapisi također uzimaju u obzir povijesnu, simboličku kao i afektivnu stranu problematične situacije, čime se odmiču od isključivo ekonomističkih argumenata – čak i u onim trenucima kada su za Radio Rojc govorili ekonomisti – a koji su pitanje Uljanika u dominantnim medijima nerijetko svodili na dihotomiju trenutne „isplativosti ili neisplativosti“ (Radio Rojc, 27. kolovoza 2018.). Radio zajednice može se stoga razumjeti „audio mikroskopom“, čiji se kapilaran uvid i inzistiranje na temi donekle približava osjetljivoj etnografskoj metodi istraživanja (usp. Lacey 2013:58), a ciljevi i sredstva su na tragu „emancipirane komunikacije“, na kakvoj ponajčešće i ustraju „radijske postaje maloga opsega u odnosu na otuđujući efekt srednjestrujaških [mainstream] medija“ (usp. Bessire i Fisher 2012:13, 15).

RADIO ZAJEDNICE I RADIODRAMA

Povezanost *small scale* radijskih postaja i zajednice, osim u sintagmi community radio – radio zajednice, mjestom gdje se ta neodvojivost naglašava, tema je prisutna u humanističkim znanostima, a posebno u njihovu progresivnijem dijelu i to tijekom većega dijela XX. stoljeća. Iako, dakako, nisu pisali o radiju zajednice, još tridesetih godina Bertolt Brecht i Walter Benjamin opažali su važnost toga medija gdje „slušač radija“, primjerice, „za razliku od ostalih kategorija publike, dočekuje i sudi ljudski glas u vlastitom domu jednako brzo i oštro kao što bi prosudio bilo kojeg drugog gosta“ (Benjamin 2008 [1931]:392). Također, srodno suvremenim zagovaračkim politikama, obojica su promicali promjenu radija iz „distribucijske u aparaturu komunikacijskoga tipa“, medija koji bi „dozvolio slušatelju da priča osim da čuje“ (Brecht 1994 [1932]:616) te da bude „fokusiran na praktične probleme suvremenog života“ (Benjamin, prema Levin i Jennings 2008:348), odnosno da „usmjerava znanje prema javnoj sferi, ali i simultano

⁶ Veći dio audio materijala koji ću u tekstu analizirati snimila je ili režirala Mirjana Radulović, a tonski obradio Branimir Slijepčević. Radi se o prethodno spomenutim emisijama, radio-drami, intervjuima, ali i neobrađenim zvučnim zapisima s terena. Zahvaljujem se autorima što su mi ustupili kopiju cjelokupnog snimljenog materijala te dozvolili njegovo korištenje za potrebe pisanja ovoga rada.

usmjerava javnu sferu prema znanju“ (Benjamin 2008 [1932]:404).⁷ Važnim u tom smjeru emancipacije i „socijalne impostacije“ medija djeluje i promišljanje radija Frantza Fanona u kontekstu alžirskoga otpora Francuskoj „Od 1956. godine kada kupovina radija u Alžiru nije značila prihvaćanje moderne tehnike za primanje vijesti već stjecanje pristupa jedinom sredstvu stupanja u komunikaciju s revolucijom. (...) Postojanje *Glasa borbenog Alžira* [*Voice of Fighting Algeria*] obdario je svakog građanina novim statusom“ (Fanon 2012:229–335).⁸ U tom kolonijalnom kontekstu i samo posjedovanje radio prijamnika bio je čin otpora podložan kontroli i zabrani francuskih vlasti. Nadalje, u studiji o antropologiji i etnografiji radija, njegovim potencijalima, povijesti i artikulacijama *Radio Fields* objavljenj 2012. godine, Lucas Bessire i Daniel Fisher navode kako su radijske postaje nevelikoga opsega i lokalne radijske prakse povijesno bile antidot masovnim medijima i krucijalno oruđe u zahtijevanju prava obespravljenih grupa i njihovom povezivanju i osnaživanju te je i na tom tragu Latinska Amerika među „[p]rvima eksperimentirala s radijskim postajama zajednice [*community based radio stations*]. Tijekom 1947. Aymara i Quechua rudari srebra pokrenuli su niz radijskih stanica čiji je fokus bio na kolektivnom zagovaranju boljih primanja i poboljšanja uvjeta rada. Do 1950-ih dvadeset i tri radijske stanice ukorijenile su se u Boliviji i bile poznate kao Rudarski radio“ (Bessire i Fisher 2012:7). Na sličnom tragu „puštanja glasa u eter“ 2006. godine „stotine žena u Oaxacai, Meksiku, okupirale su državne radijske i televizijske stanice (...) te ih učinile dostupnim mjestima javnih foruma gdje su odnosi nejednakosti propitivani, a osmišljavani sustavi jednakoga političkog participiranja“ (Stephen 2012:124).

Važnost povezanosti medija, progresivnih zagovaračkih politika, emancipacije i, u kontekstu specifičnosti radija, glasa u eteru, razvidna je i iz ovih nekoliko odabranih navedenih primjera iz njegove povijesti.⁹ Upravo je to medijsko i kulturološko naslijeđe

⁷ Walter Benjamin je u tom smjeru razvijao i novi radijski žanr – *Hörmodelle* (radiomodel), u odnosu na prisutnu *Hörspiele* (radiodramu). Taj je model „prezentirao dijalektičke sekvence primjera i anti-primjera pregovaračkih tehnika – praktičnu pomoć u društvu koje se mijenja. Benjamin ih je nazvao *Hörmodelle* kako bi naglasio njihovu oglednu, dijalektičku prirodu. Njegov Prvi *Hörmodelle* rezultat je suradnje s Wolfom Zuckerom naslovljen *Gehaltserhöhung?! Wo denken Sie hin!* (Povišica?! Odakle vam ta ideja!) i emitiran na radijskim postajama u Frankfurtu i Berlinu“ (Schulte 1992:33).

⁸ Fanon, nadalje, u kontekstu povezivanja i osnaživanja putem medija radija zaključuje kako je *Glas borbenog Alžira*, ali i ostali glasovi koji su se mogli čuti na prijamniku, otkrio „Alžircima slab i vrlo relativan karakter, do tog trenutka prezentiran jedinin, francuskoga glasa. Glas okupatora lišen je autoriteta“. No, u istom kontekstu autor podsjeća na „[s]lobodne radijske stanice rođene tijekom Drugog svjetskog rata (...). Narod Poljske, Belgije, Francuske mogao je pod njemačkom okupacijom, emitiranjem odašiljanim iz Londona, zadržati određenu ideju o vlastitoj naciji. Nada, duh otpora tiraninu imali su svakodnevnu potporu i održavani su na životu. Na primjer, bit će upamćeno da je slušanje glasa slobodne Francuske bio način nacionalnoga postojanja, način borbe“ (Fanon 2012:333–334).

⁹ Tim bi primjerima trebalo dodati i naslijeđe „Radija B92, koji je pokazao kako neposlušan radijski

unutar čijih se okosnica može smjestiti i interpretirati snimljeni audio materijal Radio Rojca s ulica Pule tijekom štrajka, a koji su u eteru, odnosno prostorijama Dnevnoga boravka unutar kojih radio djeluje, bili prisutni tijekom štrajka radnika brodogradilišta u kolovozu 2018., ali i nakon njega. Dakle, kod dokumentiranja, odnosno stvaranja većega dijela toga zvučnog materijala nije se radilo isključivo o naknadnoj rekapitulaciji događaja i komentaru s vremenskim odmakom, već o istovremenom prenošenju informacija s ulica i njihovu kontekstualiziranju, komentiranju i angažiranom dramskom montiranju uz često pozivanje na označiteljski i konotativan kapital pulske glazbene popularne kulture. Dvije *štrajkofonije*, brojne snimke s terena i intervjui dobar su primjer za to, dok je dokumentarna radiodrama velik dio toga zvučnog materijala naknadno komprimirala u autorsku emisiju u trajanju od trideset i šest minuta.

Slika 2: Dokumentarni multimedijalni projekt – *Uljanik je u Puli!*
(Dnevni boravak, Društveni centar Rojc)

Osim ocrtavanja odnosa moći aktera u procesu štrajkanja, toj je radiodrami svojstven i, od pulskoga brodogradilišta neodvojiv, povijesni te afektivni aspekt. *Pola città puttana*¹⁰

glas može destabilizirati totalitarnu vladavinu" (Collin, prema Bessire i Fisher 2012:8), ali i podsjetiti na djelovanje Radija 101 tijekom devedesetih godina 20. stoljeća u istom opozicijskom ključu kao i masovnu podršku na glavnom zagrebačkom Trgu bana Josipa Jelačića 21. studenoga 1996. godine, kada je toj radijskoj postaji prijetilo definitivno oduzimanje koncesije. Primjer te masovne podrške, a pojedine vijesti navode čak sto tisuća prisutnih prosvjednika (usp. *Dan nezavisnosti Radija 101* 2007), možda najbolje upućuje na činjenicu da slušači, radijska publika, nisu nužno pasivizirana masa bez volje za „repliciranjem“ kroz djelovanje.

¹⁰ *Pola città puttana* pjesma je Francija Blaškovića i Gori Ussi Winnetoua s albuma *Welcome Home*, 1989. (usp. Milovan 2011), no u ovom kontekstu radio drame ona se također direktno referira i na

započinje uvodnim monologom spikera iz engleske verzije dokumentarnoga filma *Berge Istra*, a koji je ostvaren suradnjom kolektiva brodogradilišta Uljanik 1972. godine:

Once upon the time, only the olives used to grow on this small island. For over a hundred years there has been a shipyard here called Uljanik, recalling the old olive growths. It was in March 1947 that the workers took over this shipyard, which has been devastated by war and built it up again from ruins, today.... (*Berge Istra*, 1972.)

No, umjesto nastavka spikerova monologa o uspjehu radnoga kolektiva izgradnje, na ovim prostorima nikada viđenoga broda *Berge Istre*, projektiranoga u dva dijela, a koja se – inovativnom tehnikom – u jednu cjelinu spajaju u moru, radiodrama nastavlja zvukovima štrajka uljanikovaca, njihova protesta s ulica grada Pule: glasnim, zaglušujućim fućkanjem, uzvicima, zvukovima doboša, zvižducima zviždaljka kao i *fade in* glasom spikerice HRT-ove emisije Tema dana:

Posljednje mirenje Uljanika i sindikata nije uspjelo, kako dogovor o isplati plaća za 4 000 radnika nije postignut, sutra radnici pulskog Uljanika i riječkog 3. maja stupaju u štrajk. Upravi pulske grupacije nedostaje najmanje 50 milijuna kuna za plaće kako zbog štrajka ne bi u potpunosti stala proizvodnja u njezina dva brodogradilišta, a koja je zbog nelikvidnosti ionako smanjenja.

I sam početak radiodrame daje naslutiti da će njezina struktura biti građena i kroz dihotomiju primjer – antiprimjer uz čitani komentar teksta *Addio Pola* i zvukove štrajka. Kontrastiranje i suprotstavljanje, dakle, dijalektika prezentirane situacije (usp. Schulte 1992:33–34), njezina je dominantna okosnica. Jer, osim podsjećanja na ogledne primjere povijesnoga preuzimanja brodogradilišta Uljanik 1947. i njegova obnavljanja te konotacije na proizvodni i privredni uspjeh radnoga kolektiva s početka sedamdesetih godina 20. stoljeća – oprečnoga današnjoj situaciji proizvodnoga i socijalnoga poniranja brodogradilišta i radnika – pojedini glasovi također su u dijalektičkom odnosu. Sabran i staložen glas predstavnika Stožera za obranu brodogradilišta Uljanik,¹¹ osnovan zbog „straha za budućnost Uljanika i 3. maja, ali i Brodosplita i Brodotrogira“, odnosno

tekst Igora Grbića *Addio Pola* objavljen na portalu *Forum* 28. kolovoza 2018. (Grbić 2018), a koji je pročitao kao njezin integralni sadržaj. *Addio Pola*, nije nevažno, pjesma je Daniela Načinovića koju je također uglazbio Franci Blašković. Za zanimljivu analizu te pjesme u feminističkom ključu, kao „lokalne makabrične himne“, odnosno „simbola grada Pule kojega su brojne vlasti iskoristile“ vidi: Tomić 2019.

¹¹ Ili skraćeno: SZOBU, za više informacija o motivima osnivanja Stožera krajem veljače 2018. godine i izjavu o osnivanju vidi: Resanović 2018, i <https://www.radnicki.org/osnovan-stozer-u-uljaniku/>

„nepovjerenja radnika prema politici, upravi i nejedinstvenim sindikatima“, stoga stožera koji zagovara „očuvanje hrvatske brodogradnje“, potpuna je suprotnost jednako toliko mirnim i staloženim monolozima premijera vlade Republike Hrvatske:

Nitko od nas nije u situaciji da raspolaže novcem poreznih obveznika na način koji bio nekonzistentan, nezakonit ili neuobičajen u ovakvim situacijama. Mislim da su oni, kao i mi, svjesni onoga što smo do sada napravili i onoga što ćemo se truditi napraviti u budućnosti.

Prije svega da povratimo poruke optimizma i povjerenja u opstanak Uljanika, funkcioniranje, pronalaženje rješenja koje će omogućiti da se brodogradnja sa svim svojim iskustvom i identitetskom vezanošću za Pulu i za Rijeku održi (...). (Radiodrama *Pola città puttana*)

No, mjesto kontrasta tih izgovorenih sadržaja nisu toliko ton, dikcija, pa čak niti informacije koje donose, razlika je smještena u vrlo brzi, gotovo makinalni proces prepoznavanja pojedinačnih glasova, prepoznavanje njihovih „nositelja“, a to je jedna od karakteristika koju medij radija amplificira u odnosu na one vizualne. Mogli bismo reći – izokrećući poznati slogan – da je u ovom slučaju „glas već (očekivana) poruka“ (usp. Dolar 2009:15–17).¹²

Spomenuta radiodrama, u kontekstu vrlo realne socijalne drame, a za grad Pulu tragedije gašenja Uljanika, ispostavlja se ne samo potrebnim zagovaračkim uratkom, već i osjetljivim informativnim žanrovskim iskorakom koji zvučno uprizoruje aktere toga – za budućnost grada – krucijalnoga procesa. Stoga, osim davanja prostora i podcrtavanja SZOBU-a kao kvalitetne inicijative za očuvanje brodogradnje nastale među radnicima pulskoga brodogradilišta, *Pola città puttana* – kroz niz likova i komentara – progovara i o ne toliko vidljivoj ženskoj strani procesa gašenja brodogradnje u Puli, ali i definitivnoj promjeni privredne paradigme u Puli iz proizvodne u uslužnu. Ta je promjena povezana i s rodnim aspektima privređivanja:

Jedan posao nekog varioca ili bilo šta, neki šljakerski posao u Uljaniku nije neki posao koji bi neko sad obožavao raditi i jedva čekao ići svaki dan na posao. *Međutim, moj muž je dvadeset i pet godina to radio i mislio je da ima nekakvu sigurnost – jer sigurno je raditi u Uljaniku (...).* Međutim, desilo se to kako je počeo cijeli taj problem sa time – on i dalje nije vjerovao da

¹² Možda baš zbog toga, za razliku od ostalih imenovanih aktera radiodrame, radnika, njihovih supruga i članova SZOBU-a, kao i autora pročitanaog teksta, ime predsjednika Vlade na kraju tonskoga zapisa nije spomenuto. Ta bi se činjenica možda mogla interpretirati kao neuvažavanje njegova djela i politike u procesu upravljanja i rješavanja problema u Uljaniku, no jednako je vjerojatno da se radi o prepoznavanju glasa čiji je timbar već ime i dobro poznata politika.

bi to moglo završiti tako kako je završilo i kako su počele kasniti prve plaće i ti štrajkovi, jednostavno je pao u depresiju. (...) *Uglavnom, ja sam morala biti ta s obzirom da, nažalost, u mom radnom stažu sam dosta prošla tih uspona i padova s tim firmama koje su se zatvarale, imala sam iskustva s time. Morala sam ga jednostavno podizati – 'pa gledaj nije smak svijeta, možda će ti dobro doći da promijeniš posao, jer ovako se ionako ne bi maknuo, dvadeset i pet godina si tamo i znaš raditi samo to'. Međutim bilo je dana kad je moja ta priča uspijevala, bilo je dana kad ne bi baš niti puno komunicirao. (...) Uglavnom ja sam se morala rastrgati na jedno dvije – tri strane, raditi svakakve poslove, čistiti apartmane, po kućama, šta god je netko nešto nudio da bi nekako izašli na kraj. Krediti su stizali i nemam pojma, sama sebi se divim da nismo bili baš gladni i nisu mi isključili struju i vodu, nekako sam uspjela to hendlat, a sve jer sam imala takvih iskustava jer sam znala i rasporediti i novac i vrijeme, ali jednostavno nisam ni ja vjerovala da će to tako biti – trebala sam imati snage za sebe, snage raditi, a isto tako i njega dizati.* (Radiodrama *Pola città puttana*, sugovornica, kurziv A. M.)

Ovdje se čitav opseg gradske luke, zbog njenih osobina znalački izabrane za glavnu ratnu luku jednog tad još moćnog carstva, uz samo nekoliko nevidljivih stisaka ruku može skroz prepustiti jednom jedinom čovjeku, za osobne, ne zajedničke interese, a da se od preostalih građana onda očekuje da na tome još i zahvaljuju jer, eto, sad će ih moći guziti još puno više adrenaliziranih aveti koje se iz dosade i objesti potucaju meridijanima i paralelama ovog vrllog novog svijeta. (Radiodrama *Pola città puttana*, usp. Grbić, *Addio Pola*)¹³

Teme definitivnoga podređivanja, subalterniranja uslužnim djelatnostima, a napose sezonalnom turizmu, kakvo sa sobom povlači gašenje brodogradnje – cjelogodišnje privredne grane, podsjećanje na povijesnu važnost Uljanika za razvoj grada, ali i kapilarne obiteljske posljedice i gotovo u potpunosti u ostalim medijima nezastupljena važna rodna iskustva, uz prisutan dijalektički pristup gradnji radnje, neke su od karakteristika ove radiodrame.¹⁴ Ona, osim široj javnosti nepoznatih glasova radnika, pritom donosi i računa s oprečnim konotacijskim kapitalom već poznatih *glasova* predstavnika SZOBU-a i predsjednika Vlade Republike Hrvatske – informativnom, sadržajnom pa i etičkom

¹³ U radiodrami tekst Igora Grbića čita Boris Bakal.

¹⁴ Pojedine sekvence radiodrame prožete su i zvukovima rada u brodogradilištu i porinuća brodova. Taj važan audiomaterijal također ima povijesni i etički značaj kakav sa sobom nosi podsjećanje na više od 160 godina živo brodogradilište.

zalihošću njihovih pojedinačnih timbara. Na taj se – prema radnicima i brodogradilištu – zagovarački način montirani zvučni zapisi s terena teško mogu čuti na komercijalnim i javnim radiostanicama. Stoga se radiozajednica ispostavlja neizostavnim čimbenikom otvaranja osjetljivih tema i podsjećanja na konzekvence koje će proces zatvaranja brodogradilišta imati na radnike Uljanika i lokalnu zajednicu. No, *Pola città puttana* tek je posljedica, rezultat, među ostalim, i masovnoga prosvjeda održanoga tijekom kraja kolovoza 2018. zbog neisplate srpanjskih plaća radnicima Uljanika. Terenski audiozapisi štrajka za vrijeme njegova trajanja – svjedočanstva i zvukovlje – otvaraju slične teme, ali u nešto drugačijem ključu.

TEME: TURIZAM, UPRAVA I ULJANIK JE NAŠ!

Francuski je teoretičar i pisac Jacques Attali u studiji zvuka i muzike podsjetio da se buku, među ostalim, može interpretirati i „subverzivnom“ jer često „ukazuje na zahtjeve za kulturnom autonomijom, podrškom različitosti“ ili jer „upućuje na marginalnost“ (Attali 2012:32). Drugim riječima, a napose u kontekstu štrajka radnika brodogradilišta Uljanik, zaglušujuća buka stvarana na ulicama Pule, ali i Zagreba,¹⁵ mora se interpretirati u terminima radničkoga osviještenog marginaliteta i istovremenoga nepristajanja na njega: socijalna nesigurnost poradi neisplate plaće za srpanj 2018. godine uzrokovana krizom poslovanja u Uljaniku bili su znak smještanja brodogradnje u svojevrstan limb: „ne više kao nekad“ i „ne još restrukturacije“ buduće proizvodnje u brodogradilištu. No, vrijedi u ovom kontekstu podsjetiti da Uljanik u mnogočemu jest ishodišna točka grada Pule, pa je marginalizacija i njegovo smještanje u nesigurnost limba povijesno bez ovakva presedana. Jer, interpretiramo li odnos grada i brodogradilišta teritorijalno, „Uljanik je pripojen Puli, on je sastavni dio grada“. Ali, ukoliko promijenimo interpretativni rakurs iz „teritorijalnog u dijakronijski, taj se odnos mijenja – Pula je zapravo pripojena Uljaniku jer se u mnogočemu njezin suvremen – urbanistički, demografski, privredni i kulturni – razvoj odvio zahvaljujući osnutku Pomorskog arsenala koji će se kasnije razviti u brodogradilište Uljanik“ (Matošević 2019:508).¹⁶ Sagledani iz toga rakursa, brzi i kratki razgovori sa sudionicima, građanima Pule i radnicima, snimljeni tijekom štrajka, upućuju

¹⁵ Radnici su 3. maja i Uljanika na prosvjedu i pregovorima s ministrima vlade RH, zajedno s predstavnicima sindikata i SZOBU-a, u Zagrebu bili 27. kolovoza 2018.

Preteča pulskoga brodogradilišta Uljanik osnovano je „Polaganjem kamena temeljca 9. prosinca 1856. kao K. u. K. See-Arsenal“ i bilo je „jedno od najvećih u Europi“. K. u. K. See-Arsenal osnovan je na malom otoku u zaljevu, zvanom „Olivieninsel, Scoglio Olivi, odnosno Uljanik (...). Taj čin su osobno obavili car Franjo Josip I. i carica Elizabeta I.“ (Perović 2006:108). Tek nakon toga čina Pula rapidno počinje rasti kao grad: demografski, urbanistički i kulturno (usp. Dukovski

upravo na takvu neodvojivost grada i brodogradilišta:

Da kažemo da su jadni i žalosni [radnici Uljanika], da ne može bit žalosnije, mafija neka se skloni sa svojeg mjesta i neka metne druge ljude (...) nikad više života ovog koji je bio! [u gradu Puli]. (*Štrajkofonija 1*, gospođa)

Osjećaj smještanja na marginu – mjesta gdje se Uljanik gotovo nikada u svojoj povijesti nije nalazio – osnažen je sviješću da se tu ne radi tek o manjim i lako svladivim teškoćama u njegovu poslovanju, koliko rezultatu tektonskih pomaka i preusmjeravanja privrede u gradu Puli i Istarskoj Županiji. To preusmjeravanje koje se odvijalo nauštrb proizvodnje, a uz potenciranje turizma, odnosno zamjene sekundarnih gospodarstvenih djelatnosti onim terciarnima,¹⁷ u slučaju Uljanika odvijalo se pod znakom iskoristivosti njegove obalne lokacije u samome centru grada. Otuda i mnogi dijelovi govora ili razgovora prožeti ironijom ili srdžbom koji su tijekom prosvjeda uključivali upravo temu odnosa brodogradnje i turizma:

Pomiješani su mi osjećaji, malo sam tužan, a malo sam sretan. Sad ne znam šta je u pitanju. A tužan sam jer radim u Uljaniku, zato sam tužan. A sretan sam što od sutra neću radit u Uljaniku, eto to je.

A gdje ćeš?

Pa negdje valjda postoji i mjesto za nas. Za sve ove ovdje [radnike]. *Neće ovoga više bit, možda bude neka slastičarna koja će se zvati Uljanik, ali ne i ovo ovdje. Brodove nećemo radit, jer to je bezveze. Ko' više radi brodove, nikome to ne treba.* Možda neke makete budemo, i tako. Ne znam. *Sve u svrhu turizma.* (*Štrajkofonija 2*, radnik, kurziv A. M.)

(...) Građani Pule, pokažite da vam je stalo do Uljanika, *bez Uljanika Pula je mrtav grad, Pula više ne postoji – ni turisti vas neće spasiti*, građani Pule ustajte! Puljani ustajte! (*Štrajkofonija 1*, sindikalistica, kurziv A. M.)

(...) ono što je maloprije kolega rekao, ono što smo čuli da je promijenjen GUP – nije, a nadamo se da ni neće, jer mi želimo u Uljaniku brodogradnju.

¹⁷ Sličan se proces odvio i u pulskoj Arena Trikotaži koja je zbog odlaska u stečaj sredinom 2014. godine definitivno zatvorila svoja postrojenja koja su se nalazila također, kao i Uljanik, na pulskoj rivi. Po zatvaranju „[n]a mjestu i oko nekadašnje trikotaže otvaraju Kuću istarskog maslinovog ulja kao i nekoliko pubova i kafića, što su djelatnosti koje su dijelom uslužnog, terciarnog sektora, a koji je u gradu Puli i Istri potican i vezan uz sezonski turizam čime se mjesta nekadašnje proizvodnje pretvaraju ponajviše u mjesta potrošnje“ (usp. Maksić i Matošević 2018:107–108).

Nikakav GUP nije promijenjen, brodograđevna luka je predviđena, i može se tamo graditi, brodovi, strojevi, alati, sve ono što je potrebno za brodogradnju. (*Štrajkofonija 2*, sindikalist)

Mi se ovdje kurčimo da smo neki turistički grad, ko' je od nas išao na godišnji bilo gdje, manje-više svi rade po dva posla da bi mogli se prehraniti, da bi djeci mogli osigurati ono najosnovnije. I mislim da će se ovo riješiti na dobro, jer ako se ne riješi na dobro – Pula više nije Pula, Istra više nije Istra, a Hrvatska neće više biti Hrvatska. (*Štrajkofonija 2*, radnik, kurziv A. M.)

Iako bi se analizi turizma u odnosu na proizvodnju moralo pristupiti i iz simboličkoga aspekta – kao *sezonskoj* i *uslužnoj* djelatnosti koja je u snažnom kontrastu s cjelogodišnjim radničkim i najčešće maskulinim radom u postrojenjima teške industrije – bit će značajno u ovom kontekstu podcrtati činjenicu da se, primjerice u 2017. godini, prema izvještaju Ministarstva turizma u toj privrednoj grani „vidi da je čak 95 % novozaposlenih putem HZZ-a potpisalo ugovore na određeno, a ključne karakteristike takvih ugovora su nesigurnost, manja plaća i niža razina radničkih prava“ (Kolac 2019:8). Drugim riječima, iako su i u pulskoj brodogradnji, među dijelom radnika, mahom kooperantima Uljanika, vladali prekarni radni odnosi na kakve aludira i dio intervjuiranih u *Štrajkofoniji* (usp. Matošević 2019a:182–183), oni ipak nisu bili u toj mjeri normativ kakav vrijedi za sektor turizma. Stoga rezultat nestajanja „[p]osla kao takvog, dobro definiranog, stabilnog, sigurnog, zaštićenog i korektno plaćenog posla, socijalne konstrukcije kakva je u razvijenim zemljama u proteklih pola stoljeća bivala normom“ (Matković 2004:243) – odnosno riječju sugovornice: „jer, sigurno je radit u Uljaniku“ – u lokalnom kontekstu nosi snažan biljeg gašenja proizvodnje u brodogradilištu. Štrajk i teme koje su njime naznačene, a među kojima su i glasan govor o odnosu brodogradnje i turizma, odnosno prostora i smjera razvoja grada, zasigurno se moraju razumjeti i iz toga kuta gledanja,¹⁸ a koji u jednoj široj perspektivi predstavljaju ujedno i odbijanje potpunoga prelaska na privredu tercijarnoga sektora, sadržaje i uvjete rada koji u njoj vladaju.

¹⁸ No, u ovom kontekstu valja podsjetiti i na važnu povezanost vladajuće stranke u Puli, IDS-a i turizma, a koja se može kretati od najava predsjednika stranke Ivana Jakovčića kako će „Uljanik preseliti na nepoznatu lokaciju zbog razvoja luksuznog turizma“ (usp. Bilić 2018), preko „[u] spješnog kombiniranja političkog djelovanja i karijere dijela lidera IDS-a u visokoprotibilnom biznisu povezanim s turizmom ili poduzetništvu“ (Hoffmann et al. 2017:37), osnutka Brijuni rivijere d.o.o., a koja uključuje razvoj turizma i turističke infrastrukture na području Pule, Vodnjana i Fažane, sve do ulaska „Ivana Jakovčića u upravni odbor Afarak grupe čiji je većinski vlasnik Danko Končar, zasad jedini investitor u Brijuni Rivijeru“ (ibid.:38). Danko Končar pritom je i koncesionar Monumenata, jednoga dijela obale pulskoga zaljeva u kojem je smješten i Uljanik. Također, bivša uprava Uljanika odlučila je Končarevu tvrtku Kermas energija uključiti kao svojega strateškog partnera nakon što je pristao na pozajmicu za deblokadu Uljanikova računa. Riječju

Ne čudi zbog toga, među brojnim temama zabilježenim na audiomaterijalu, i ona koja simbolički priziva najpoznatiji povijesni prosvjed u Istri, radničku pobunu u XX. stoljeću: Labinsku republiku iz 1921. godine kada su – osporivši upravu rudnika – sami rudari od nje preuzeli ugljenokope i u trideset i sedam dana ožujka i travnja organizirali proizvodnju za sebe. Republika se odvila pod parolom *Kova je naša!* [Rudnik je naš!] i, napose u lokalnom kontekstu, o njoj se govori kao važnom antifašističkom djelovanju i događaju. *Kova je naša* bio je i jedan od transparenata tijekom prosvjeda uljanikovih radnika, ali i trenutnoj situaciji prilagođen „poklič“ štrajkaša: *Mi smo Uljanik, Uljanik je naš! Mi smo Uljanik, Uljanik je naš!* uzvik je koji treba razumjeti upućenim upravi brodogradilišta uz podsjećanje na simbolički kapital Labinske republike.¹⁹ Na vrlo sličnom tragu su i ovakva mišljenja:

Neka ljudima bez kruha objasne zašto djeci nemaju šta staviti na stol za jesti i neka daju ostavke, *jer nije rješenje da mi dobijemo jednu plaću i sljedeći mjesec opet isto*. Svaki mjesec će biti isto, oni samo čekaju pare od restrukturiranja da bi mogli bit mirni dok pare stižu od države. *Mi hoćemo dugoročno i trajno rješenje, ovo nije rješenje da dođe plaća i da se mi povučemo na svoja radna mjesta. Ljudi ne štrajkuju samo zbog svojih neisplaćenih plaća, ljudi štrajkuju jer nitko više ne vjeruje ovoj upravi i to već odavno i zato želimo njihovu ostavku. Želimo da dođe netko tko*

radnika, člana SZOBU-a i malih dioničara brodogradilišta: „Pitali smo ih kao dioničari za plan restrukturiranja, dakle, mi to kao dioničari moramo vidjeti. Mi taj odgovor nismo dobili, dobili su sindikati i to djelomično. Nigdje se ne vidi zašto je Končar izabran za strateškog partnera? Ok, izabran je (...) dajte nam uvid kao dioničarima, kao radnicima koji rade u ovom brodogradilištu, dajte nam uvid zašto je on izabran za strateškog partnera. Je li on stvarno najbolji? Je li ta ponuda stvarno bila najbolja, ako je – zašto je ne prezentiraju? (...) A direktor je na godišnjem. Mi bi isto išli na godišnji“ (*Štrajkofonija 1*, radnik). Stoga je razumljivo ogromno negodovanje štrajkaša naspram Uljanikove uprave, ali i lokalne političke vlasti, kakvo je također zabilježeno na audiomaterijalu, a kakvoj sam i sam svjedočio tijekom štrajka.

¹⁹ Labinska republika iz 1921., nije nevažno, u povijesti štrajkanja na ovom području nerijetko je bila prepoznata kao ishodišna točka. Bila je mjesto socijalnog i simboličkog prepoznavanja i za vrijeme štrajka rudara u Ripendi i Tupljaku 1987. godine do te mjere da se o njemu govori kao o drugoj Labinskoj republici (usp. Kuzmanić 1988:241). Također, prema sličnom obrascu kao i kod slučaja analiziranog u ovome tekstu, jedan od razloga stupanja u taj štrajk bilo je nezadovoljstvo rudara načinom vođenja Istarskih ugljenokopa i osjećajem nesposobnosti uprave. Svjedočanstva o socijalnoj nejednakosti i rastućim razlikama u materijalnim mogućnostima između njih i uprave, iz očista radnika u neposrednoj proizvodnji, zabilježene su također na zvučnoj vrpici snimljenoj za emisiju koja je emitirana na Radio-Beogradu 13. lipnja 1987. (usp. Simić, www.audiofotoarhiv.com). Rudarstvo i brodogradnja, Istarski ugljenokopi Raša i Brodogradilište Uljanik, bila su dva najznačajnija industrijska mastodonta na poluotoku. Posljedice njihova gašenja od kraja osamdesetih godina, u kontekstu tridesetogodišnje tranzicije koja podrazumijeva mutiranje sustava vrijednosti ogledanog i u ideji rada, poželjnoj privredi kao i privilegiranju pojedinih subjekata – radnika i/ili poduzetnika – još čekaju na analizu i interpretaciju.

je sposoban i tko može voditi ovu firmu koja je nekad bila svjetski gigant.
(Štrajkofonija 1, radnik, kurziv A. M.)

Nezadovoljstvo vođenjem i nepovjerenje prema upravi jedna je od prisutnih tema u istraživanjima uvjeta rada u postsocijalizmu: na slično je upućivao i dio radnica u Trikotaži Arena kada su tvrdile da su stručnost i vođenje nekada bili na puno višoj, kompetentnijoj, razini (usp. Maksić i Matošević 2018:105). No, malo se koja lokalna tvornica ili postrojenje može pohvaliti veličinom i značajem kakve sa sobom nosi ime brodogradilišta Uljanik, a što je povise citirani radnik izrazio rečenicom, aksiološkom tvrdnjom: „firma koja je nekad bila svjetski gigant“. Upravo nas ta osvjedočena nekadašnja veličina brodogradilišta, vezana i uz činjenicu da je osnovano 1856. godine, dovodi i do niza proturječja u širem kulturnom i društvenom polju, a koja se vezuju uz gašenje proizvodnje na njegovim navozima.

Slika 3 i 4: Prosvjed radnika Uljanika na ulicama Pule krajem kolovoza 2018. godine
(Foto: Dejan Štifanić – Glas Istre)

Ako bismo proces redukcije – ili gašenja – proizvodnje u brodogradilištu Uljanik morali smjestiti pod jedan termin, onda bi, u kontekstu usporedbe s nizom ostalih osnaživanih polja u užem regionalnom i širem nacionalnom kontekstu, zasigurno vrijedilo razmisliti o *paradoksalnosti* takvoga događanja i to iz barem nekoliko međusobno povezanih razloga. U regiji koja artikulacijom elemenata kulture ističe cijeli niz „autohtonosti i autentičnosti“ u kontekstu rivaliteta s ostalim regijama i zajednicama (usp. Nikočević [rukopis, s. a.], 2012; Matošević 2011), a koje su nerijetko vezane uz njihovu povijesnost (usp. Šuràn 2016:52) gašenje proizvodnje u brodogradilištu, a čija su povijest i tradicija, praksa reparacije i gradnje brodova stariji od 160 godina, dakle stariji i više ukorijenjeni u lokalnoj zajednici od cijeloga niza ostalih „autentičnosti“, ne djeluje konzistentno.²⁰ Uljanik koji je bio generator ne samo egzistencijalne sigurnosti niza generacija, znanja cjelokupnoga procesa – nerijetko „tailor-made“ (usp. Puljar D'Alessio 2018:125) konstruiranja brodova, ali i razvoja grada – vjerojatno je „najautentičniji“ zamašnjak i djelatnost s najdužom, do nedavno, neprekinutom organiziranom tradicijom u gradu Puli. No, u cijelome nizu proturječja, a koja se protežu od povijesnosti, preko sadašnjosti pa do „zanimanja budućnosti“ u kontekstu STEM područja, poviše navedeno samo je prvo. Na snažan paradoks, također uzrokovan gašenjem proizvodnje na navozima, ukazao je profesor, kroatist i kulturolog Boris Koroman prilikom intervjua na Radio Rojcu:

(...) govorimo o STEM-u, mi ćemo dobiti sljedeće godine obaveznu informatiku u kurikulumu, a Micro Bit je posvuda, robotika na ustima svakog drugog roditelja i odgajatelja, pa je zaista logično pitanje koje si ti postavila, klinici koji završe tečajeve s robotikom će raditi negdje vani. Hoćemo li mi imati ovdje neku industriju, tko će ju pokrenut, to je jako teško. A imamo nešto gdje je zapravo tehnologija i tehnolozi trebaju i mogu se razvijati, recimo kao što je brodogradnja. Brodogradnja jeste primjer znanosti, tehnologije i inženjerstva. A Uljanik je pokazivao koliko je inovativan, to što se održao kroz proteklih nekoliko desetljeća s različitim

²⁰ Ovim tvrdnjama ne zagovaram očuvanje brodogradnje i znanja koja su u tom kontekstu generirana i prenošena putem osnaživanja ideje „autentičnosti“, „žive tradicije“ ili „autohtonosti“ pulske brodogradnje, iako bi i za to, u povijesti Uljanikovih proizvodnih inovacija i kapaciteta, bilo argumenata. Namjera je ovoga potpoglavlja kudikamo skromnija – uputiti na značajna napuknuća u konzistentnosti diskurzivnih polja u lokalnom i nacionalnom kontekstu, a koja uključuju pitanje tradicije, obrazovanja i zagovaranja razvoja STEM područja [Science, Technology, Engineering, Mathematics]. Jedno od važnijih mjesta na kojima je dio tih nekonzistentnosti u nekoliko navrata istican, upravo je Radio Rojcu.

specijalnim narudžbama to je bilo upravo zato što je postojala razina znanja i inženjera koji su mogli izvoditi specijalne narudžbe.²¹ (Radio Rojc, 10. listopada 2018.)

Ovaj vrlo pogođen argument, prepoznavanje kontradikcije između zagovaranja, pa i inzistiranja na STEM-u, i istovremenoga ukidanja proizvodne grane koja je snažno ukorijenjena u znanostima koje ga čine,²² može se dodatno osnaživati u nekoliko pravaca. Jedan od njih zasigurno je tehničke prirode: primjerice, knjiga *Ship Knowledge: A Modern Encyclopedia* navodi faze ugovaranja, dizajniranja i proizvodnje različitih tipova brodova iz koje je jasno u kojoj se mjeri radi o visoko kompleksnom proizvodu koji objedinjuje ugovaranje posla, projektiranje i dizajniranje broda, nabavku materijala, njegovu proizvodnju ovisno o klasifikaciji plovila, tipu, funkciji kao i veličini broda, a koji moraju zadovoljavati niz međunarodnih sigurnosnih i okolišnih standarda (usp. Dokkum 2003:106–112). Zbog toga bi, osim istaknutoga „Inženjerstva direktno povezanog s rješavanjem problema i inovativnošću“ (Bybee 2010:996), trebalo i naglasiti važnost i nužnost dobre suradnje među akterima, izvršiteljima, svih tih, katkad i međusobno preklapajućih faza proizvodnje: organizacija rada u brodogradilištima – prilagodljiva specifičnosti trenutnoga posla – jednako je kompleksna kao i plovila koja se na njihovim navozima proizvode (usp. Puljar D'Alessio 2018:153–227). Njihovim gašenjem gubi se stoga mogućnost shvaćanja idiosinkrazija načina rada kompleksnih radnih organizacija i međuodnosa njihovih dijelova u procesu kreiranja kompleksnih plovila. Drugim riječima, gašenjem Uljanika izgubljeno je znanje gradnje brodova, ali je i „znanje o znanju“ gradnje brodova nepovratno razmrvljeno i okrnjeno.

S druge strane, važno je opaziti da je upravo 28. kolovoza 2018., dakle za vrijeme

²¹ Te je argumente Koroman razvijao i u tekstu koji je bio sastavni dio dokumentarnoga multimedijalnog projekta Radio a koji je objedinjavao tekstove, fotografije i audiozapise s temom Uljanika i štrajka uljanikovaca: „Toliko se ovo društvo, posebno kod nas u školstvu i akademiji kune i zaklinje u STEM: te treba više STEM-a, te mi humanisti ničemu ne pridonosimo, te su inženjeri potrebni te potrebni. Pa evo vam STEM prijatelji! Uljanik je STEM – evo, tu vam je science, ali evo najviše technology i da ne govorim engineering, a bome ima i mathematics. Što ste mislili kako STEM proizvodnja izgleda? Mislite da je to jedino programiranje robota? Je li vam jasno da ćemo se kao društvo morati dobro (zajedno!) naraditi ako želimo ispočetka razviti ikakvu industriju robotike, a da brodogradnja, tu pod nosom, itekako spada u tu STEM maštariju s kojom se toliki razbacuju“ (Koroman 2018, *Uljanik u Puli!*, rukopis bez kataloga).

²² U kontekstu STEM obrazovanja Rodger W. Bybee navodi, pored prirodnih znanosti i matematike, važnost inženjerstva te nužnost uvođenja predmeta u kurikulum putem kojih će učenici i studenti „povećati razumijevanje kako stvari funkcioniraju i proširiti korištenje tehnologije. (...) Inženjerstvo je direktno povezano s rješavanjem problema i inovativnošću, temama koje su visoko na agendi prioriteta svake nacije. (...) Studenti bi morali savladati i osnovna znanja u procesu dizajniranja“ (Bybee 2010:996).

trajanja štrajka uljanikovaca i gašenja proizvodnje na navozima, Ministarstvo znanosti i obrazovanja donijelo *Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava redovitih studenata na državnu stipendiju u STEM područjima znanosti u kontekstu provedbe projekta Dodjele stipendija studentima u prioritetnim područjima STEM* ukupne vrijednosti 186.068.250,00 HRK (kolovoz 2017. – rujan 2022.). Prioritetni studijski programi smatraju se oni u biotehničkom, tehničkom, biomedicinskom, prirodnom te interdisciplinarnom (STEM) području. Brodogradnja, ali i strojarstvo, znanstvena su polja koja svojim pripadajućim znanstvenim granama ulaze u tu klasifikaciju te se, stoga, može govoriti o istovremenom poticanju obrazovanja i gašenju proizvodnje u toj domeni. Na tragu apostrofiranja takvih kontradiktornosti je bio impostiran i dio intervjua s profesorom i ekonomistom Deanom Sinkovićem na Radio Rojcu. Osim zagovaranja dugoročnoga ulaganja u brodogradnju kao „visoko sofisticirane djelatnosti“ od koje se nipošto ne smije odustati na nacionalnom, ali i nivou EU-a, istaknuo je i sljedeće:

Već se vide učinci, demografija je napravila svoje, od manjega upisa [na sveučilišne studijske programe] nadalje (...), a i njihova [studentska] motivacija pada kada kažu 'mogu ja otvoriti svoju tvrtku u vašem [studentskom] inkubatoru sa projektima, ali ja ovdje ne vidim nekakvu perspektivu'. Pula bi mogla postati sveučilišni grad, imamo sve mogućnosti da postanemo takvo nešto, geostrateška lokacija je fascinantna, a i Europska smo unija. Razvija se sveučilište, stvoreni su novi fakulteti (...). Ali, vjerujte mi, ako situacija kod nas bude ovakva kakva jest [s Uljanikom i proizvodnjom u Istri] bit će nam to puno teže postići. (Radio Rojc, 28. kolovoza 2018.)

Dakako, toliko zagovarano suvremeno povezivanje visokoga obrazovanja i proizvodnje događalo se dugi niz godina i kroz Uljanikov program stipendiranja studenata brodogradnje i broдостројарства čime su stvarali budući kadar te, stoga, mimo suvremenih STEM prioritetnih studijskih programa. No, činjenica da je gašenje proizvodnje u brodogradilištu izvorom niza paradoksa, kontradikcija u širem društvenom polju, a koje sam u ovom potpoglavlju ukratko ocrtao iz usporedbe s idejom o tradiciji, zagovaranju STEM područja i visokim obrazovanjem, na tragu primjedbi Borisa Koromana i Deana Sinkovića, govori u prilog partikularnoj dinamici nepostojanja *sluha* za niz argumenata od kojih je samo dio spomenut u ovom tekstu. Glasovi radnika, dobro informiranih i podržanih inicijativa poput SZOBU-a, sindikata, građana Pule, novinara, profesora, umjetnika pa čak i dijela političara, nisu naišli na uzimanje u obzir. Takav nam neravnotežan, ali ponajprije nemilosrdan odnos moći između onih koji argumentirano zahtijevaju i onih koji o tim zahtjevima odlučuju, između glasa i uha, govori o vremenu u kojem živimo.

Medij koji otvara prostor slušatelju da ujedno bude i govornik, uz fokusiranje na dominantne probleme lokalne zajednice uz usmjeravanje znanja prema javnoj sferi izvan dominantnoga diskursa građenoga poglavito na osi „isplativosti – neisplativosti“, neke su od karakteristika aktivnosti Radio Rojca i produciranoga programa tijekom kraja kolovoza, rujna i listopada 2018. godine, usredotočenoga na događanja u i oko pulskoga brodogradilišta. Pritom, režirane emisije kao i neobrađene snimke s materijalom snimljenim na terenu tijekom štrajka uljanikovaca, ostaju nužna i interpretacijama podložna građa jer kod njih se, naime, radi o bilježenju posljednjega organiziranog i masovnoga pokušaja pronalaženja rješenja za očuvanje proizvodnje na navozima Uljanika. Pritom se, smatram, kod generiranja – napose kritičkoga – znanja okrenutoga javnoj sferi, a u kojemu su sudjelovali i radnici Uljanika kao i SZOBU izbjeglo „trbuhozborstvo u ime potlačenih“ (Spivak 2010:78).²³ Radio Rojc je na terenu i u studiju snimljenim audiomaterijalom, kao i emisijama i multimedijalnom intervencijom u svojem prostoru, bio važan akter u artikuliranju i detektiranju pitanja koja su morila radnike Uljanika, ali i širu zainteresiranu zajednicu. Štoviše, radio je zajednice višednevnim programom umrežio različite aktere prema *bottom-up* principu: radnike, njihove supruge, sindikate, inicijativu za očuvanje brodogradnje, ekonomiste, umjetnike, kulturologe, profesore i pisce. Nadalje, emisijama *Štrajkofonija 1* i *2* te radijskom dramom taj je radio također iskoračio iz koncepta redovitoga i ustaljenoga programa i dijalektičkim jezikom podsjetio na mogućnosti radija kao medija. Drugim riječima, radio se zajednice pozicionirao kao značajan zagovarački *glas* u očuvanju proizvodnje na pulskim navozima. Taj se važan topos može smjestiti u kontekst shvaćanja slobodnoga djelovanja kao „govora ili pronalaska glasa; bivanja slušanim [*to be listened to*], radije nego slušanja“ (Lacey 2013:165).

²³ Ipak, pitanje koje bi bilo vrijedno postaviti u ime nešto promišljenijeg preuzimanja teorije generirane u drugačijem društvenom i povijesnom, pa stoga i vrijednosnom kontekstu jest sljedeće: u kojoj mjeri „trbuhozborstvo“ koje Spivak pripisuje „lijevo orijentiranim intelektualcima“ u značenju „predstavljanja potlačenih“ može uopće vrijediti u ovome kontekstu? Ukoliko je pulsko brodogradilište – od druge polovice XX stoljeća – zadužilo niz generacija i ogroman broj obitelji iz kojih su proizašli i „intelektualci“ koji govore u ime zadržavanja i osnaživanja proizvodnje na navozima, jesu li oni već samim naslijeđem i mogućom uronjenošću u problematiku vrlo dobro potkovani zagovornici brodogradnje u Puli, a s time i radničke kulture? Nadalje, važan primjer SZOBU-a vrlo je ilustrativan u ocrtavanju nemogućnosti razlikovanja „intelektualaca“ i „predstavljenih“ radnika pa stoga i generiranja „trbuhozborstva“: artikulirano radništvo detektira vlastite probleme i nudi moguća rješenja, a stoga i samo sebe zastupa – mimo službenog sindikalnog predstavljanja – u granicama koje su u toj situaciji moguće. Na kraju, u zemlji čiji je tranzicijski karakter uvjetovao pauperizaciju kategorije rada, svaki je govor u ime proizvodnje i radništva – potlačenih – dobrodošao, pa makar bio i „trbuhozborčki“.

No, glas bez *uha* koje će ga čuti, prepoznati i primiti na znanje i moguće djelovanje ostaje pukom demokratskom formom mogućnosti govora. Stoga bi na tragu zaključka Kate Lacey o „međusobnoj odgovornosti između govornika i slušatelja“ valjalo prepoznati i mogućnost „kritike privilegiranja govora pred slušanjem“ (ibid.:166). Drugim riječima, na primjeru razvijenom u ovom radu, radnici iako glasni, odriješiti, prisutni, iako su stvarali artikuliranu „buku koja (...) reflektira materijalni konflikt“ (Attali 2012:36), u cjelokupnom su procesu ostali oni koje se možda i čuje, ali ne sluša, napose na mjestu koje je taj konflikt i moglo razriješiti, a to je državna izvršna vlast. Glas i uho, u tom smislu, u uskom su međusobnom hijerarhijskom odnosu. Stoga je analizirani audiomaterijal, a koji bi – trenutna situacija na navozima to pokazuje – trebalo slušati i kao zvuk deindustrijalizacije, unatoč njegovoj žestini i snazi, zapravo posljednji značajan izraz organizirane radne zajednice koja je nedugo po završetku štrajka rastočena. Nakon štrajka, uslijedila je tišina na navozima koju su pojedini autori već prepoznali kao „nezdravu“, odnosno „tišinu groblja“ (Radiodrama *Pola città puttana*, usp. Grbić, *Addio Pola*). Bude li ih, zbog tih će razloga neka buduća istraživanja morati moći pokazati da to nije neutralna tišina, već ona koja – izgledno je – označava prekretnicu smjera razvoja i mogućnosti cijeloga grada.

LITERATURA

- ATTALI, Jacques. 2012. „Noise: The Political Economy of Music“. U *The Sound Studies Reader*, ur. Jonathan Sterne. London – New York: Routledge, 29–40.
- BENJAMIN, Walter. 2008 [1931]. „Reflections on Radio“. U *The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility and Other Writings on Media*. Walter Benjamin, ur. Michael W. Jennings, Brigid Doherty i Thomas Y. Levin. Cambridge – London: The Belknap Press of Harvard University Press, 391–393.
- BENJAMIN, Walter. 2008 [1932]. „Two Types of Popularity. Fundamental Reflections on a Radio Play“. U *The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility and Other Writings on Media*. Walter Benjamin, ur. Michael W. Jennings, Brigid Doherty i Thomas Y. Levin. Cambridge – London: The Belknap Press of Harvard University Press, 403–407.
- BESSIRE, Lucas i Daniel FISHER. 2012. „Introduction: Radio Fields“. U *Radio Fields. Anthropology and Wireless Sound in the 21st Century*, ur. Lucas Bessire i Daniel Fisher. New York – London: New York University Press, 1–48.
- BIJSTERVELD, Karin. 2012. „Listening to Machines: Industrial Noise, Hearing Loss and The Cultural Meaning of Sound“. U *The Sound Studies Reader*, ur. Jonathan Sterne. London – New York: Routledge, 152–168.
- BRECHT, Bertolt. 1994 [1932]. „The Radio as an Apparatus of Communication“. U *The*

- Weimar Republic Sourcebook, ur. Anton Kaes, Martin Jay i Edward Dimendberg. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 615–616.
- BYBEE, Rodger W. 2010. „What Is STEM Education?“. *Science, New Series*, vol. 329/5995:996. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.1194998>
- ČERNI, Mladen, ur. 2006. *Zbornik iz povijesti Pulske luke*. Pula: Lučka uprava.
- DOKKUM, Klaas van. 2003. *Ship Knowledge. A Modern Encyclopedia*. Enkhuizen: Dokmar.
- DOLAR, Mladen. 2009. *Glas i ništa više*. Zagreb: Disput.
- DUKOVSKI, Darko. 2011. *Povijest Pule. Deterministički kaos i jahači apokalipse*. Pula: Nova Istra.
- FANON, Frantz. 2012. „This is The Voice of Algeria“. U *The Sound Studies Reader*, ur. Jonathan Sterne. London – New York: Routledge, 229–335.
- FONOVIĆ CVIJANOVIĆ, Teodora i Vanessa VITKOVIĆ MARČETA. 2017. „Jezik radnika puljskoga biltena Uljanik u vrijeme socijalizma“. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, vol. 43/1:55–66. <https://hrcak.srce.hr/183997>
- GRBIĆ, Igor. 2018. „Addio Pola“. *Forum*, 28. 8. 2018. URL: <http://www.forum.tm/vijesti/addio-pola-6869>
- HOFFMANN, Dražen, Nives MIOŠIĆ-LISJAK et al. 2017. *Naša zarobljena mista. Istraživački izvještaj studija kvalitete lokalnog javnog upravljanja u Hrvatskoj*. Zagreb: GONG. URL: https://www.gong.hr/media/uploads/nasa_zarobljena_mista.pdf
- JOHNSTON, Ronald i Arthur McIVOR. 2000. *Lethal Work. A History of the Asbestos Tragedy in Scotland*. East Linton: Tuckwell Press.
- KOLAK, Jakov. 2019. *A i uvijek se nađe netko tko će raditi za manje. Rezultati konzultacijskih skupina s mladim radnicama i radnicima provedenih u sklopu projekta „Mladi, PoZOR: glas mladih radnica i radnika u izmjenama radnog zakonodavstva“*. Zagreb: BRID. URL: http://radnickaprava.org/book/7/A_i_uvijek_se_na_e_netko_tko_e_raditi_za_manje.pdf
- KOROMAN, Boris. 2018. *Rukopis za izložbu bez kataloga „Uljanik u Pulji“*, 10. listopada 2018.
- KUZMANIĆ, Tonči. 1988. *Labinski štrajk. Paradigma začetka konca*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
- LACEY, Kate. 2013. *Listening Publics. The Politics and Experience of Listening in the Media Age*. Cambridge: Polity Press.
- LEVIN, Thomas Y. i Michael W. JENNINGS. 2008. „The Publishing Industry and Radio“. U *The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility and Other Writings on Media*. Walter Benjamin, ur. Michael W. Jennings, Brigid Doherty i Thomas Y. Levin. Cambridge – London: The Belknap Press of Harvard University Press, 343–353.
- MAKSIĆ, Maja i Andrea MATOŠEVIĆ. 2018. „'Kad si opušten, tada možeš dati sve od sebe': etnografija rada u pulskoj Arena trikotaži“. *Narodna umjetnost*, vol. 55/1:95–110. DOI: <https://doi.org/10.15176/vol55no106>
- MARKULINČIĆ, Hrvoje i Armando DEBELJUH, ur. 2006. *Uljanik 1856-2006*. Pula: Uljanik d. d.
- MARSETIĆ, Raul. 2006. „Il porto di Pola, il cantiere navale Scoglio Olivi e l'arsenale durante

- il periodo italiano (nel 150. anniversario della fondazione dell'Arsenale di Pola 1856 - 2006)". *Quaderni*, vol. XVII/1:7–114. <https://hrcak.srce.hr/137665>
- MATKOVIĆ, Teo. 2004. „Nestajanje rada? Opseg i oblici zaposlenosti na početku informacijskoga doba". *Društvena istraživanja*, vol. 13/1–2:241–265. <https://hrcak.srce.hr/16119>
- MATOŠEVIĆ, Andrea. 2011. „È facile riconoscere un Istriano: ha un carattere mite, è laborioso, paziente! Aspetti della costruzione dell'identità nella penisola istriana". U *Istria e Puglia fra Europa e Mediterraneo*, ur. Luciano Monzali i Fulvio Šuran. Roma: Edizioni Studium, 195–207.
- MATOŠEVIĆ, Andrea. 2018. „Tehnička događajnica i radnička intima. Brodogradilište Uljanik u dokumentarnim filmovima Kolos s Jadrana, Berge Istra i Godine hrđe". *Etnološka tribina*, vol. 48/41:194–212. DOI: <https://doi.org/10.15378/1848-9540.2018.41.07>
- MATOŠEVIĆ, Andrea. 2019. „Pulski navozi moderniteta. Analiza dokumentarnog filma o brodogradilištu Uljanik na prelasku iz šezdesetih u sedamdesete godine XX stoljeća". *Annales. Series Historia et Sociologia*, vol. 29/3:499–511. DOI: <https://doi.org/10.19233/ashs.2019.33>
- MATOŠEVIĆ, Andrea. 2019a. „A Lot of Sweat, a Little bit of Fun and Not Entirely 'Hard Men'. Worker's Masculinity in Uljanik Shipyard". U *Everyday Life in the Balkans*, ur. David Montgomery. Bloomington: Indiana University Press, 179–188.
- MILOVAN, Valter. 2011. „Franci Blašković i Gori Ussi Winnetou - Zvuk Istre kroz besidu". *Tabula*, vol. 9/11:150–161. DOI: <https://doi.org/10.32728/tab.09.2011.11>
- NAČINOVIĆ, Daniel. 1993. „Uvodni eseji". U *Pula sa starih razglednica*, ur. Elmo Cvek. Pula: C.A.S.H., [s. p.].
- NIKOČEVIĆ, Lidija. [s. a.]. *Kulturni identiteti Istre i konstrukcija baštine*, rukopis.
- NIKOČEVIĆ, Lidija. 2012. „Rasprava: Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti". *Etnološka tribina*, vol. 35/42:7–56. <https://hrcak.srce.hr/93768>
- PEROVIĆ, Branko. 2006. „Luka Pula austrougarskog doba. (Odsjaj grada u zaljevu 1850. – 1918.)". U *Zbornik iz povijesti pulske luke*, ur. Černi Mladen. Pula: Lučka uprava, 71–193.
- PETRUNGARO, Stefano. 2019. „Ethics of Work and Discipline in Transition: Uljanik in Late and Post-Socialism". *Review of Croatian history*, vol. XV/1:191–213. DOI: <https://doi.org/10.22586/review.v15i1.9803>
- PULJAR D'ALESSIO, Sanja. 2018. *Mi gradimo brod, a brod gradi nas. Etnografija organizacije Brodogradilišta 3. maj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- RESANOVIĆ, Luka. 2018. „Pokret iz radničke baze. Reportaža iz Pule sa susreta s predstavnicima radničkog Stožera". *Radnički portal*, 26. 3. 2018. URL: <https://www.radnicki.org/pokret-iz-radnicke-baze/>
- SCHULTE, Gerhard. 1992. „Walter Benjamin's Lichtenberg". *Performing Arts Journal*, vol. 14/3:33–36. DOI: <https://doi.org/10.2307/3245656>
- SPIVAK, Gayatri Chakravorty. 2010. *Nacionalizam i imaginacija. I drugi eseji*. Zapešić: Fraktura

- STANIĆ, Igor. 2014. „Što pokazuje praksa? Presjek samoupravljanja u brodogradilištu Uljanik 1961–1968. godine“. *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 46/3:453–474.
<https://hrcak.srce.hr/131251>
- STANIĆ, Igor. 2016. „Jedan od najtežih dana u Uljaniku! Štrajk u Brodogradilištu Uljanik 1967. godine“. *Problemi sjevernog Jadrana*, vol. 15:73–95.
 DOI: <https://doi.org/10.21857/9xn31cvkzy>
- STEPHEN, Lynn. 2012. „Community and Indigenous Radio in Oaxaca. Testimony and Participatory Democracy“. U *Radio Fields. Anthropology and Wireless Sound in the 21st Century*, ur. Lucas Bessire i Daniel Fisher. New York – London: New York University Press, 124–142.
- ŠURÀN, Fulvio. 2016. *Turizam i teritorij. Uvod u antropologiju turizma*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- TOMIĆ, Tatjana. 2019. *Addio Pola kao simbol vječitog žaljenja i tihog otpora*. Diplomski rad obranjen na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:962022>
- TOMIĆ ZUBER, Robert. 2018. *Re:vizija. Mi gradimo brodove, brodovi plove*.
 URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CuF9HZvY8VI> (pristup 12. 12. 2018.)
- WEGENSCHIMMEL, Peter. 2020. „The Ontological Status of a Factory Wall: The Social Boundaries of Uljanik“. *Unwanted Heritage: Remembering and Forgetting Industry in Istria*, 9. 1. 2020. URL: <https://www.istria.ios-regensburg.de/2020/01/09/the-ontological-status-of-a-factory-wall-the-social-boundaries-of-uljanik/>
- WHW. 2018. *Na leđima palih divova. On The Shoulders of Fallen Giants. 2nd Industrial Art Biennial, Summer 2018. Labin, Pula, Raša, Rijeka, Vodnjan*. Labin: Labin Art Express.

RADIO

- Intervju s Borisom Koromanom. *Radio Rojc*, 10. listopada 2018.
- Intervju s Deanom Sinkovićem: „Ne mogu zamisliti Pulu bez Uljanika“. *Radio Rojc*, 27. kolovoza 2018. Dostupno na: <http://radio.rojc.eu/drustvo/ne-mogu-zamisliti-pulu-bez-uljanika/>
- RADULOVIĆ, Mirjana: „Štrajkofonija – Mi gradimo brodove, a brodovi plove“. *Radio Rojc*, 25. kolovoza 2018. Dostupno na: <http://radio.rojc.eu/drustvo/strajkofonija-mi-gradimo-brodove-a-brodovi-plove/>
- RADULOVIĆ, Mirjana: „Štrajkofonija 2 – To nije mjesto za nas“. *Radio Rojc*, 29. kolovoza 2018. Dostupno na: <http://radio.rojc.eu/drustvo/strajkofonija-2-to-nije-mjesto-za-nas/>
- RADULOVIĆ, Mirjana: „Dokumentarna radio drama – Pola citta puttana“. *Radio Rojc*, 19. studenoga 2019. Dostupno na: <http://radio.rojc.eu/podcast/dokumentarna-radio-drama-pola-citta-puttana/>

OSTALI IZVORI

Audio i Foto arhiv Simić. URL: www.audioifotoarhiv.com

BILIĆ, Chiara. 2018. „Uljanik: istarski div na koljenima“. *Bilten. Regionalni portal*, 31. 8. 2018. URL: <https://www.bilten.org/?p=24693>

Concrete Machines (13 Pieces for Prvomajska) / Second Industrial Art Biennial, Raša, Croatia, 2018. Dostupno na: <http://www.tadicmarko.com/web/concrete-machines-13-pieces-for-prvomajska/>

Dan nezavisnosti Radija 101. 2007. Vinko Brešan, Zagreb Film, Radio 101, HRT.

Korovljev, Andrej. [s. a.]. Intervju HTV 3, vlastita arhiva.

„Osnovan stožer u Uljaniku. Radnici se odlučili za važan korak u borbi za spas brodogradilišta“. *Radničkiportal*, 28. 2. 2018. URL: <https://www.radnicki.org/osnovan-stozer-u-uljaniku/>

Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava redovitih studenata na državnu stipendiju u STEM područjima znanosti. Dostupno na: <https://mzo.gov.hr/> (pristup 7. 5. 2020.)

The sound of de-industrialization. Uljanik Shipyard and soundscape of the 2018 strike

Andrea Matošević

This paper analyses the importance of soundscape and some of the themes that dominated the workers strike at the Uljanik shipyard in Pula during late August 2018, which was the last organised attempt to continue production at the Pula shipyard. During the process of recording this soundscape and insisting on the creation of content that was community-oriented, Radio Rojc turned out to be an irreplaceable station. Through a series of recordings from the field during the strike, radio shows, interviews, but also radio drama, that community radio became a place of advocating preservation of production in a specific language that was not present in other media.

Keywords: *Strike, Uljanik 2018, Radio Rojc, soundscape, shipbuilding*

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)